

A gyermekimádságok a lelkigondozó szemével

Az olvasók közül bizonyára többen is elmondhatják magukról, hogy van tapasztalatuk, emléküik gyermekkori imádságokról, amelyek mára már átalakultak, változtak, mégis értékes részét képezik hitüknek, az Istennel való kapcsolatuknak. Most a gyermekimádságok egy olyan aspektusát járjuk körbe, amelyre eddig talán nem gondoltunk: hogy azok a lelkigondozás szempontjából nézve is lényegesek. Az imádkozás során ugyanis Isten lelkigondozói munkáját is megtapasztalhatjuk az életünkben, és ez gyermekkorban sincs másként. Ahhoz kívánok szempontokat adni, hogy amikor felnőttként, keresztyén szülőként, hitoktatóként imádkozásra bátorítjuk a gyermekeket, velük vagy a nevükben imádkozunk közösen, mindezt úgy tegyük, hogy az lelkigondozói is lehessen, és felfedezze a gyermekekkel az Istennel való kapcsolat gazdagságát.

A gyermekek lelkigondozásának célja *Barbara Städtler-Mach* német teológus és kórházi lelkigondozó szerint ugyanaz, mint a felnőtteknél, vagyis: érthetővé tenni számukra Isten odafordulását „a találkozás, beszélgetés és elkísérés révén”.¹ Ennek lehetséges módjai a következők: érzékelni őket, értékelni őket, illetve elkísérni őket.² Az érzékelés–értékelés–kísérés hármasa Jézus gyermekekhez való hozzáállásából vezethető le, melyet a gyermekekkel foglalkozó felnőtteknek is fontos megtanulniuk.

Az imádságban a gyermekek az ilyen módon megjelenő Istennel találkozhatnak. Ez az istenkép természetesen a szülőktől, nevelőktől kapott benyomások, élmények és tanult ismeretek, illetve spirituális tapasztalatok összeszövődő szálaiból kialakult jellegzetes kép. Amennyiben a gyermekek Istennek elmondott imádságaik nyomán megélik, hogy őket egy hatalmas Valaki érzékeli, értékeli és kíséri, *Städtler-*

Mach szempontjaihoz kapcsolódva megállapíthatjuk, hogy mindeközben lelkigondozás történik.

Hogy ne pusztán az elméletek szintjén közelítsük meg a témát: jelenlegi hittanosaim között végeztem egy rövid felmérést, amely ugyan nem reprezentatív, de közelebb hozhatja a gyermekimádságok lelkületét. A gyermekek egy kérdőív segítségével például ilyen kérdésekre próbáltak választ adni – természetesen az ő nyelvükön megfogalmazva: Milyen helyzetekben tapasztalták meg Isten segítségét, közelségét? Milyen helyzetekben imádkoznak/imádkoztak Istenhez, és hogyan segítette nekik Isten, mi változott az imádság nyomán? *Kalevi Tamminen* finn gyermekek között végzett vallásdidaktikai kutatásai nyomán feltételeztem, hogy a gyermekek többnyire nehéz helyzetekben imádkoznak, amelyek egyúttal lelkigondozói helyzetek is, és azt kerestem, hogy ma, a mi közösségeinkben mennyire támasztják alá ezt a feltételezést a válaszok. Továbbá érdekelt, hogy a gyermekek magukban észlelnek-észleltek-e pozitív, gyógyító, felszabadító, növekedést adó, vagyis lelkigondozói hatásúnak mondható lelki változásokat imádságaik nyomán. *Städtler-Mach* lelkigondozói pontjait alapul véve három lelkigondozói aspektusból tekintünk a gyermekimádságokra, amit aztán összevetünk a hittanos gyermekek válaszaival. Végül arról is szót ejtünk, hogy felnőttként miben és hogyan segíthetjük a gyermekeket az imádkozásban.

A gyermekimádságokban létrejövő érzékelés–értékelés–kísérés szempontjai a valóságban nehezen választhatók el egymástól. Ebből következik, hogy a továbbiakban lesznek fogalmi átfedések is. Valójában a lelkigondozói hatások különböző szintjeit szeretném érzékeltetni. Az imádságban az érzékelés az odafordulásban, az

¹ Städtler-Mach, Barbara: *Gyermekek lelkigondozása / lelkigondozás a gyermekkórházban*, In Klessmann, Michael: *A klinikai lelkigondozás kézikönyve*. Debrecen, 2002, Debreceni Református Hittudományi Egyetem, 148. ■ 2 Uo. 149.

értékelés az elfogadásban, a kísérés pedig a támogatásban történik meg.

A GYERMEKEK MEGTAPASZTALJÁK, HOGY ISTEN ÉRZÉKELI ŐKET

Az a megfigyelés, hogy a gyermekek sokféle helyzetben érzékelik Istent, egyszerűsített azt is mutatja, hogy eközben megélik: Isten érzékeli őket. Vagyis odafordul feléjük, figyel rájuk, hallja, amit mondanak. Ezt az érzékelést már a legkisebbek – a három éven aluli gyermekek – is megtapasztalhatják, amikor jelen lehetnek a szülők, a család imádságainál. *Zámbóné Tóth Emese*, akinek megjelent gyermekimádságokat tartalmazó könyve, úgy véli, nem túlzás azzal foglalkozni, hogy lehet-e imádkozni egy három éven aluli gyermekkel.³ Az Isten előtt való együttlét tudattalanul is a békességet, biztonságot adó Istent teszi érzékelhetővé. Vagyis a gyermekek megélik, hogy Isten is körbeveszi őket. Nem véletlen, hogy a gyermek vallásos fejlődésének első két évét „szavak nélküli anyai hitnek” nevezi a lélektan.⁴

Óvodáskorban ehhez képest „imádságos anyai hitről” beszélhetünk. Ebben a korszakban általában kezdetleges elképzelések vannak az imádságról, tele mágikus elemekkel. Ilyen elem például, amikor a gyermek elvárja Istentől, hogy közvetlenül válaszoljon elképzeléseire.⁵ Vagyis automatikus ok-okozati szemlélet jelenik meg az imádság és a remélt eredmény között.⁶ Bizalmuk inkább az imádságra irányul, mint Istenre, megpróbálják rávenni Istent, hogy az imádkozó érdekében avatkozzon be az anyagi-tárgyi világ folyamataiba. Ez valamelyest természetes, hiszen a kisgyermek nem tud különbséget tenni szubjektum és objektum között. Imádságfelfogását az animisztikus szemlélet jellemzi, amelynek alapja a világban lévő „immanens igazságosság” feltételezése:⁷ vagyis a rosszak megkap-

ják büntetésüket, a jók pedig valamiképpen elnyerik méltó jutalmukat. Amíg ezek az elképzelések egy felnőtt esetében infantilisak, sőt kórosak, addig az óvodások esetében normálisak. E keretek között érzékelik Istent, mert ő a saját értelmezésük szerint fordul oda hozzájuk. Még hozzá úgy, hogy Isten olyasvalaki, akinek bármit elmondhatnak, mert mindaz lényeges számára, ami velük történik. Az óvodáskorúak számára nagyon jelentősek a formális és a rituáliszerű imádságok, melyek kötött szövege, ismételtetősége, azonos módon való elmondása az állandóságot, biztonságot adó Istent teszi érzékelhetővé. Ezek is egyfajta „átmeneti tárgyat” képeznek ebben az időszakban.

Az iskolás korszakban a többség rendszeresen imádkozik, és például akkor, ha valami baj van. A kérdőívet kitöltő, hét és tizennégy életév közötti negyvenöt válaszadó közül tizenhatan csak baj esetén imádkoznak. Tizenheten esténként, heten pedig reggel és este egyaránt. A megkérdezett iskolás hittanosok közül kettő kivételével valamennyien tapasztalták már Isten közelségét, jelenlétét, segítségét valamilyen helyzetben. A Tamminen kutatásai⁸ nyomán általában megadott különféle helyzetek, melyek közül többet is lehetett választani, a következő sorrendet mutatják Isten érzékelésének megtapasztalását tekintve: a legtöbben, huszonötven az iskolában, felelés vagy dolgozatírás alkalmával érzékelték Istent. Huszonhárman akkor, amikor meghalt valaki, akit szerettek. Veszélyhelyzetben huszonkét, szomorúság állapotában húsz, betegség idején szintén húsz hittanos érzékelt, hogy Isten vele volt. Tizennyolc gyermek a templomban vagy hittanórán, tizenhat pedig az egyedüllét pillanataiban, illetve félelmei közepette érzékelt Isten jelenlétét. Tamminen kutatásának eredményeivel összhangban az örömteli helyzetekben, a természetben, valamint erkölcsi, morális helyzetek-

3 Vö. Zámbóné Tóth Emese: *Tiétek a mennyek országa – Imádságok gyermekeknek*. Budapest, 2007, Kálvin Kiadó, 6. ■ 4 Vö. Tamminen, Kalevi – Vesa, Laulikki – Pyysiäinen, Markku: *Hogyan tanítsunk hittant? – Vallásdidaktika*. Budapest, 2001, Evangélikus Sajtóosztály, 65. ■ 5 Vö. Németh Dávid: *Hit és nevelés – Valláslélektani szemléletmód a mai valláspedagógiában*. Budapest, 2002, Károli Gáspár Református Egyetem, 172–173. ■ 6 Vö. Tamminen, Kalevi – Vesa, Laulikki – Pyysiäinen, Markku: *Hogyan tanítsunk hittant?*, i. m. 66. (Lásd a 4. lábjegyzetet.) ■ 7 Vö. Németh Dávid: *Hit és nevelés*, i. m. 172. (Lásd az 5. lábjegyzetet.) ■ 8 Vö. Tamminen, Kalevi: *Religious Experiences in Childhood and Adolescence: A Viewpoint of Religious Development Between the Ages of 7 and 20*. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 1994, Lawrence Erlbaum Associates, 61.

ben kevesen számoltak be istentapasztalatról. Megállapítható tehát, hogy a gyermekek elsősorban a fenyegetettség és szükség helyzeteiben érzékelik Istent. A további válaszokból majd kiderül, hogy imádságaik is a leggyakrabban ezekben a helyzetekben hangzanak el, elsősorban kérés formájában. Abban a hitben, hogy Isten meghallgatja ezeket az imádságokat, tehát érzékeli problémájukat, őket, és meghallgattatásélményeik is az Istentől jövő érzékelést erősítik.

A hét-nyolc évesek a következőket említették meg arra a kérdésre válaszolva, hogy milyen helyzetekben imádkoznak vagy imádkoztak Istenhez:

- „veszélyes helyzetben”, „dolgozat előtt”, „amikor sok a házim”;
- „mikor beteg voltam nagyon”;
- „szomorú helyzetben voltam”;
- „hogya féltem, hogy megvernek”;
- „mindig megkérem Istent, hogy segítsen valamiben, például ovis koromban, hogy megtanuljak kétkerekezni, és segített”;
- „hogy ne harapjon meg a kutya”;
- „amikor elfelejtettem elhozni a könyvemet az iskolába, imádkoztam, és nem kaptam feketepontot”.

A kilenc-tíz évesek ilyen témákat említettek meg:

- „amikor a családom vagy én betegek vagyunk”;
- „amikor meghal valaki, akit szerettem”;
- „hogy a nagymamám meggyógyuljon”;
- „amikor bajban voltam, amikor egyedül vagyok”;
- „apukámért imádkozok, mert fölvták a hasát, és mindig fáj neki”.

Tizenegy-tizenkét évesek:

- „ha bajban vagyok, ha boldog vagyok, ha szeretnék valamit, ha tanácsra van szükségem”;
- „ha egyedül érzem magam, és szeretethiányom van”;
- „nehéz helyzetben még mindig segített, de amikor valami rosszat kértem tőle, akkor nem, de már értem, miért”;

- „amikor apa kórházban volt”;
- „amikor az egyik szerettem bajban volt, vagy betegségben szenvedett”;
- „amikor szomorú vagyok, és senki sem tud felvidítani, csak ő”.

Tizenhárom-tizennégy évesek:

- „ha dühös vagyok, ha szomorú”;
- „ha bocsánatot kérek tőle”;
- „hogy jó tanuló legyek”;
- „feleléskor, az iskolában”.

A különböző korosztályok válaszaiból kiderül, hogy melyik életkorban milyen égető kérdései vannak a gyermekeknek. A kisebbek konkrét eseményeket említettek meg, a nagyobbak többben különféle érzelmeket. Az imatémák azt is mutatják, hogy a gyermekek nemcsak magukért, de másokért is imádkoznak, közbenjárnak. Ezek az imádságok mutatják, hogy a gyermekek feltételezik, remélik, hogy Isten nemcsak őket érzékeli, hanem mások miatti nyugtalanságukat, aggodalmukat is.

A GYERMEKEK ÁTÉLIK ISTEN ÉRTÉKELÉSÉT

Honti Irén evangélikus kórházlelkész egy tanulmányában azt írja, hogy a gyermek alapvető szüksége többek között az, hogy kifejezhesse belső állapotát, érzéseit.⁹ Ezt az igényt láthatjuk imént a tizenegy–tizennégy éves korosztály imatémáiban. Isten értékelése mint lelkigondozói hatású tapasztalat úgy jelenik meg a gyermekimádságokban, hogy neki bármit el lehet mondani. A legtöbb gyermek Istent a legfőbb jósnak gondolja, aki kedves, szerető, figyelmes, jóságos, megértő, megbocsátja a bűnt, bármit el lehet mondani neki. Méghozzá azért, mert elfogad. A kérdőívben az egyik feladat az volt, hogy huszonnyolc tulajdonság közül ki kellett választani azokat, amelyeket a gyermekek Istenre jellemzőnek gondoltak. A negyvenöt kitöltő szinte egyöntetűen és elfogultan a pozitív jellemzők közül válogatott, bár a kérdés nem a tapasztalatra, hanem a véleményre kérdezett rá.

9 Vö. Honti Irén: Kórházi lelkigondozás a gyermekek körében. *Embertárs*, 2005/1., 13.

Mégis feltételezhető, hogy amikor a gyermekek imádkoznak, egy ilyen csupa jó tulajdonságokkal felruházott Istent szólítanak meg. A követelő, büntető Isten képe elvéve jelent meg a válaszokban. A finn felmérések is azt mutatják, hogy az alsós gyermekek hangsúlyozzák erőteljesebben Isten megbocsátását, jóságát és szeretetét, noha mások úgy tartották, hogy a kisebbek könnyebben elfogadják a követelő, büntető Isten képét.¹⁰ Ez a feltételezés valószínűleg abból származhatott, hogy a kisebbekben a fellettes én kialakulása és megszilárdulása még folyamatban van, és bizonyos szakaszokban erőteljesebb, mint később. Azonban úgy tűnik, hogy az alacsony önértékkérzetű, büntudatra hajlamosabb gyerekek is szívesen, nem félelemmel fordulnak Istenhez. Mert a gyermekimádságokban úgy tapasztalják meg Isten értékelését, mint aki elfogadja őket, ha rosszat tettek, és megbocsát nekik. Ezt az elfogadó, kegyelmes magatartást tükrözik a következő tapasztalatok, amelyeket az imádság alatt vagy után éltek át a gyermekek:

- „nyugodtabb leszek”;
- „megkönnyebbülök”;
- „vidám lettem tőle”;
- „jó valakinek elmondani, ami bánt, és utána boldogabb leszek”;
- „érezem, hogy Isten törődik velem, és megért, meg igazságos”.

A pozitív tulajdonságokkal rendelkező Isten közelében a gyermekek azt élik át, hogy bizonytalanságuk, lelkiismeret-furdalásuk, bánatuk pozitív irányba változik. *Carl R. Rogers* kliensközpontú terápiájának egyik alappillére a feltétel nélküli elfogadás, amelynek köszönhetően a kliens álarcok nélkül, őszintén vehet részt a beszélgetésben, és ez segíti az érzelmek felismerését, kimondását.¹¹ A szavakkal megfogalmazott érzések pedig felszabadítanak, világosságot adnak, lelkiileg gyógyulást hoznak. A gyermekek számára az imádság olyan lehetőség, amely által ezt is megtanulhatják.

Zámbóné Tóth Emese említett könyvének előszavában megemlíti a gyermekek és fiatal felnőttek körében egyre gyakrabban tapasztalható érzelemszegénységet, melynek magyarázata, hogy – az iskolában és a családokban egyaránt – az érzelmi neveléstől a teljesítménykényszernek való megfelelés felé tolódik el a hangsúly. Ennek jele, hogy ha rossz jegyet visz haza a gyermek, számon kéri rajta, de az emberségesség nem követelmény. Ezért a nagyobb gyermekek egy része is megreked egy óvodás érzelmi és világnézeti szintjén, amikor még természetes, hogy világnézetének középpontja önmaga. Tíz–tizenkét éves korban ez már az érzelmi fogyatékoság jele.

A személyes gyermekimádságok lehetőséget nyújtanak az érzelmek gazdagítására. „Az a gyermek, aki körül a felnőttek kicsiny kora óta imádkoznak másokért, őszinte megbánással kérnek bocsánatot bűneikre és gyengeségeikre, Isten felé hálával, alázattal és örömmel fordulnak, nagy valószínűséggel nem fog érzelemszegény kortársai közé tartozni.”¹² Meglátásom szerint alsós korban ennek formálására még nagyobb lehetőség van. A gyermekek az imádságban megtanulják, hogy érzelmeik legitimek, és azokkal együtt léphetnek Isten elé. Amíg megfogalmazzák imádságaikat, tudatosulnak bennük „illetlennek tartott vagy háttérbe szorított érzések” is.¹³ Ennek máris lelkigondozói hatása van, és az imádkozást követően megtisztult érzésekkel és gondolatokkal léphetnek tovább. A változások már nemcsak a kérő imádságra tesznek késszé baj esetén, hanem a közbenjárásra, hálaadásra és dicsőretre is, ami teljesebbé teszi az istentapasztalatot és az imádságot.

ISTEN KÍSÉRÉSÉNEK MEGTAPASZTALÁSA

Isten kísérése ott érhető tetten a gyermekimádságokban, hogy a gyermekek átélik: Isten valószínűleg támogatja őket. Nemcsak odafordul hozzájuk, meghallgatja és elfogadja őket, de segítséget ad valamilyen formában, amelyből

10 Vö. Tamminen, Kalevi – Vesa, Laulikki – Pyysiäinen, Markku: *Hogyan tanítsunk hittant?*, i. m. 64. (Lásd a 4. lábjegyzetet.) ■ 11 Vö. Faber, Hejje – van der Schoot, Ebel: *A lelkigondozói beszélgetés lélektana*. Budapest, 2002, Semmelweis Egyetem TF – Párbeszéd (Dialógus) Alapítvány, 42. ■ 12 Zámbóné Tóth Emese: *Tiédtek a mennyek országa*, i. m. 12–13. (Lásd a 3. lábjegyzetet.) ■ 13 Uo. 12.

megoldás kerekedik. Ez – a kérdőívre adott válaszok tükrében – kétféleképpen történik: vagy teljesül az, amit kértek Istentől, és megszűnik a probléma, a kérést kiváltó ok, vagy erőt, eszközöket kapnak a terhek elviseléséhez. Ez sokszor lelkileg történik. Ez a megfigyelés a megküzdés témájához kalauzol bennünket.

Az Istent elismerő ember nehéz élethelyzetekben imádkozik, ezért joggal állíthatjuk, hogy az imádkozás a leggyakoribb vallásos megküzdő viselkedés. Ebben a folyamatban legalább két szinten történik az akadályelhárítás. Egyik a helyzetet előidéző probléma feldolgozása, a másik a probléma kiváltotta érzelmek feldolgozása. Az imádkozás a legfontosabb, legjelentősebb és leggyakoribb megküzdési mód veszélyek között, az életet fenyegető betegségekben, időskorban, de gyermekkorban is. A „kontrollálhatatlan helyzetekben a kontrollnyerés eszközének tekinthető”.¹⁴ „Az imádságos, illetve kultikus együttlét Istennel rendezi a kapcsolatot és a szövetséget, s mindig jövőperspektívát nyit (bűnbocsánat, engedelmességre való önelkötelezés). A válságos élethelyzetekben történő visszaemlékezések Isten nagy tetteire, vagy a panaszos, néha Istent is felelősségre vonó könyörgések mindig megerősítésre szolgáltak, ezért progressziót előkészítő regresszióknak tekinthetők.”¹⁵

Már gyermekkorban elkezdődik azon stratégiák, képességek elsajátítása, amelyek lehetővé teszik a megküzdést a pszichológiai stresszel (például az étellel való elégedettség vagy a saját értékség érzete, az élet fontos eseményei feletti kontroll képességének érzete). Manapság a gyermekek is nagyfokú terhelésnek vannak kitéve, a leggyakrabban és legerősebben iskolai és teljesítési félelmeknek, de a családi konfliktusok, a krónikus betegségek és az orvosi kezeléseik is hasonló megterhelést jelentenek.¹⁶

A hit és az imádkozás feltehetően nem jelent teljesen egyedülálló megküzdési stratégiát, hanem a vallásos meggyőződés aktiválásával, „kognitív átstrukturálással” segít és motivál.

Emlékeztet felelősségünkre az Isten előtt való saját jólléttel és étellel kapcsolatban. Relatívizálja a veszteségtől való félelmet. Ellensúlyozza a túlzott negatívizálás miatt létrejött torzulást, és csökkenti a félelmet. Ez segíti a higgadt előrelátást a megterhelő helyzetekkel kapcsolatban, és a problémamegoldásnál lehetővé teszi a tiszta gondolkodást. Továbbá növeli a bizalmat az Istennel való beszélgetés során, hogy a felmerülő nehézségek legyőzéséhez szükséges erőt ő mindig megadja, és hogy mindenkit feltétel nélkül elfogad. A támogatás megélése a frusztráció és veszteség esetén jelentkező elhagyatottság- és értéktelenségérzését ellensúlyozza.¹⁷

Az imádságban tapasztalható érzékelés, értékelés természetesen szintén részt vesz ebben a folyamatban. A kísérésnél a valóságos segítségadást szeretném kidomborítani. Ennek kézzelfoghatóságára is nézzük meg a gyermekek válaszait.

Példák arra, hogy az imádság alatt vagy után a gyermekek miként kaptak segítséget Istentől. Először lássuk a kézzelfogható példákat:

- „jó lett a felmérőm”;
- „megkaptam, amit akartam”;
- „hogyan általában teljesül, amit kérek”;
- „úgy, hogy Istennek imádkoztam, hogy kérek anyától ezt meg azt, és megkaptam”.

Ezeket a válaszokat a hét–tíz évesek évesek adták. A lelki támogatásról még több példa tanulmányozható. A tizenegy–tizenévesek szinte csak ilyen jellegű megtapasztalásokat írtak, de a kisebbek is beszámoltak hasonlókról:

- „miután imádkozok, jobban érzem magam, és megkönnyebbülök”;
- „megnyugtat”, illetve „nyugodtabb leszek”;
- „vidám lettem tőle”;
- „nem érzem egyedül magam, és nem félek”;
- „erőt ad”;
- „erősebb lettem, és sokkal okosabb”;
- „érezem, hogy utána ott van velem”;
- „jó valakinek elmondani, ami bánt, és utána boldogabb leszek”;

14 Horváth-Szabó Katalin: *Vallás és emberi magatartás*. Pilisecsaba, 2007, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, 52. ■ 15 Németh Dávid: *Hit és nevelés*, i. m. 142. (Lásd az 5. lábjegyzetet.) ■ 16 Vö. Grom, Bernhard: *Religionspädagogische Psychologie des Kleinkind-, Schul- und Jugendalters*. Düsseldorf, 2000, Patmos Verlag, 176–178. ■ 17 Uo. 178.

- „a belé vetett hit segít”;
- „úgy, hogy megnyugtat, hogy tudom, hallja Isten, amit mondok, és bármikor segít, ha megéremlem”;
- „megnyugtatott a tudat, és vidámabb lettem”;
- „Isten mindig velünk van, és segít, ha úgy érzi, hogy kell”;
- „kevésbé izgulok utána, kicsit nyugodtabb leszek”;
- „meghallgat, és azt teszi, amit helyesnek lát, és ami nekem is jó”;
- „amikor meghalt a dédim, még kicsi voltam, de utána egy pár évvel imádkoztam, és úgy éreztem, hogy a dédim boldog ott fönt Istennel”;
- „valamire választ adhat”;
- „jobban érzem magam” (többen is írták);
- „a lélekben segít, az események feldolgozásában”;
- „ha például bocsánatot kérek tőle, ha rosszat tettem, akkor utána nem lesz lelkiismeret-furdalásom, megkönnyebbülök”;
- „megvigasztal, velem van, és még a síró pillanatok is elúzi”.

TERET NYITNI AZ IMÁDSÁGBAN

Az imádságban közvetlenül megtapasztalható Isten odafordulása, elfogadása, támogatása. A gyermekek a bajban, szükségben érzékelik Istent az imádságon keresztül, és ezáltal megtapasztalják, hogy Isten is érzékeli őket. Imádságaikban egy olyan Istenhez fordulnak, aki előtt bizalommal feltárhatják minden érzésüket, kérésüket, mert Isten feltétel nélkül elfogadja őket. Ezenkívül a segítséget is átéljük, mert Isten teljesíti kéréseiket, vagy érzelmileg kapnak támogatást minden kihívásban, krízisben. Így valóban beszélhetünk a gyermekimádság kapcsán lelkigondozói vonatkozásokról.

Ugyanakkor a gyermekeket e téren sem szabad teljesen magukra hagyni. Az imádkozást tanulni kell, még a felnőtteknek is. Mivel az igaz hit a *Heidelbergi Káté* hitvallása szerint bizonyos ismeret is, tanítani kell őket erre. Tamminen úgy fogalmaz, hogy „a tanítás feladata kitágítani az imádság fogalmát”.¹⁸ A gyermekek imádságát és annak lelkigondozói jellegét azzal tudjuk a leginkább támogatni, ha megnyitjuk számukra a teret az imádságban. Ezen a következőket értem:

Először is komolyan kell vennünk és nem szabad leértékelnünk a gyermekek imádságait, még akkor sem, ha teológiailag olykor problematikusnak tűnnek. Korrigálni természetesen szabad. A gyermekek – beszámolóik tanúsága szerint – imádságaik során fontos hitélményekhez jutnak, és valóságos segítséget élnek át egy-egy nehéz helyzetben.

Meg kell ismertetni velük azt az Istent, aki akkor is érzékeli őket, ha éppen nem érzékelik őt.

Meg kell tanítani, hogy ha nem teljesültek kéréseik, az nem azt jelenti, hogy Isten nem tartja fontosnak őket. Épp ellenkezőleg: „Isten nagyon fontosnak tart, ezért nem vagy nem úgy teljesítette a kérésedet.” Tehát kezdettől fogva azt kell tanítani, hogy az imádságban Isten akaratának teljesülését kell kérni.¹⁹

A gyermek befogadóképességét figyelembe véve fel lehet kínálni számára az imádkozás lehetőségét, amely nemcsak a bajban adott, hanem bármikor lehet Istenhez imádkozni.

Kínáljunk segítséget, mintákat, amelyeket felhasználva a gyermekek fejlődésük során meghaladnak bizonyos imaformákat, tartalmakat és istenképet.

E segítségadásunk elsősorban kognitív szinten zajlik, de példánkkal érzelmileg is támogathatjuk a gyermekek imaéletét, és mindezzel Isten munkatársaiként részt vehetünk a gyermekek lelkigondozásában.

¹⁸ Tamminen, Kalevi – Vesa, Laulikki – Pyysiäinen, Markku: *Hogyan tanítsunk hittant?*, i. m. 66. (Lásd a 4. lábjegyzetet.)

■ ¹⁹ Vö. uo.